

‘Internationale kunstitleen en de immuniteit van beslag’
Algemene Ledenvergadering VKCR
Notulen 14 november 2014 (Jenneke Evers)

1. Opening

De vergadering wordt om 15:51 uur geopend door Nicole van der Horst. Er wordt gemeld dat de statutaire wijzigingen die op de vorige ALV zijn voorgesteld zijn goedgekeurd: het betreft de benoeming van het bestuur voor 4 jaar, met de mogelijkheid tot 4 jaar herbenoeming.

Er wordt geen gebruik gemaakt van de rondvraag.

2. Bijdrage C. Broers

Van der Horst introduceert Cathelijne Broers.

Broers is directeur van de Hermitage Amsterdam en De Nieuwe Kerk Amsterdam. De instellingen hebben één team met een bestuur en twee stichtingen: de Nationale Stichting Nieuwe Kerk en de Stichting Hermitage. De kernspecialiteit is het maken van tijdelijke tentoonstellingen in De Nieuwe Kerk en in de Hermitage Amsterdam. In de Hermitage Amsterdam is er twee keer per jaar een tentoonstelling op basis van stukken uit Sint-Petersburg; de Hermitage Amsterdam heeft geen eigen collectie. Er zijn daarnaast vier projecten per jaar bij De Nieuwe Kerk, waarvan één grote tentoonstelling. Hier wordt samengewerkt met musea over de hele wereld, soms met één museum alleen. Ook hier is geen eigen collectie en wordt er geleend van andere musea. Voor bruikleen is dit een grote periode: normaal 3-4 maanden, maar die in de Hermitage Amsterdam wordt opgerekt tot 3-6 maanden.

Voor elke tentoonstelling die de instellingen van het buitenland naar Nederland halen – altijd in samenwerking met het ministerie van Buitenlandse Zaken – vragen ze ‘immunity of seizure’ aan: geen beslaglegging op stukken. Dit wordt aangevraagd bij het ministerie. Zo’n verklaring is nog nooit geweigerd. Omdat er wordt samengewerkt met musea is een herkomstvraagstuk niet altijd een vraagstuk – niet in ethische zin, maar professionele musea weten heel goed hoe hun collectie in elkaar zit, en zullen omstreden stukken zelden uitlenen. In principe hebben staatsgoederen immuniteit. Bij particuliere bruikleengevers is er sprake van een wisselwerking: de stichting is ook particulier. Er worden één-op-één bruikleencontracten met elkaar afgesloten; de collectie wordt uitgeleend van particulier aan particulier. De eigendoms kwestie speelt dan geen rol. Problemen waren er wel bij de tentoonstelling ‘Jodendom, een wereld vol verhalen’ in 2011, in samenwerking met het Israëliësch Museum. Uiteindelijk is de collectie er toch gekomen.

3. Bijdrage N. van Woudenberg

Van der Horst introduceert Nout van Woudenberg: Van Woudenberg is gepromoveerd aan de Universiteit van Amsterdam op internationale kunstitlenen. Van zijn proefschrift is in 2012 een handelseditie gepubliceerd. Zijn bijdrage richt zich op het ontwerpverdrag over immuniteit van cultuurgoederen dat de afgelopen paar jaar is voorbereid door de International Law Association (ILA), en dat in het voorjaar van 2014 door de leden is aanvaard.

Van Woudenberg wijst erop dat we het er sinds jaar en dag over eens zijn dat internationale kunstitlenen ons een hoop brengen. We leren over landen waar we misschien niet zouden komen, culturen die de onze niet zijn, andere artiesten, en we zien kunstwerken die we anders misschien nooit zouden zien. Internationale kunstitlenen brengen ons allemaal wat.

Het feit dat deze kunstwerken in het buitenland wel eens in beslag genomen zouden kunnen worden, bijvoorbeeld omdat claimanten denken in het land van tijdelijk verblijf meer kans te maken om het gelijk aan de zijde te krijgen dan in het land van permanent verblijf maakt dat eigenaren soms huiverig zijn hun werken tijdelijk uit te lenen. Met betrekking tot staatsstukken is er weinig aan de hand. Het internationale en Nederlandse recht geeft hier genoeg zekerheden voor. Het verdrag van de Verenigde Naties

uit 2004 over o.a. immuniteit van beslaglegging zegt dat cultuurgoederen van staten immuun zijn voor beslaglegging. Dit is echter nog niet in werking getreden. Er is wel een jonge regel van gewoonrecht dat eigenlijk hetzelfde zegt: cultuurgoederen behorend aan staten zijn immuun voor beslaglegging bij uitleen aan het buitenland. Bovendien kan de Nederlandse staat een garantverklaring afgeven, wat een extra inspanningsverplichting voor de staat oplevert ten aanzien van de immuniteit van dit culturele staatseigendom.

Wat je tegenwoordig meer ziet is dat eigendom van cultuurgoederen overgaat van staat naar privaatrechtelijke stichtingen. Ook blockbusters zijn steeds vaker particulier eigendom. Bij de Hermitage is dat minder, want zij lenen van de Hermitage Sint-Petersburg, waarbij de kunstvoorwerpen in eigendom van de Russische staat zijn. Bij de Nieuwe Kerk zie je wel steeds vaker eigendom van particuliere bruikleengevers. Dat is nationaal- en internationaalrechtelijk minder goed geregeld. De ILA – opgericht in 1873, met als doelstelling het ontwikkelen van het internationale recht – wilde dit onderwerp van discussie maken. Op voordacht van Sabine Gimbrère hebben professor De Boer en Van Woudenberg een rapport geschreven. Er werd geconstateerd dat er veel lacunes zijn waar het gaat om bescherming tegen beslaglegging. Dat is door de ILA opgepakt, en in 2012 is besloten hierover een (ontwerp)verdrag te ontwikkelen, zowel met betrekking tot cultuurgoederen van staten als particulieren/privaatrechtelijke stichtingen. Na twee jaar is het ontwerpverdrag, dat zich richt op zowel kunstvoorwerpen in staatseigendom als in particulier eigendom, tot stand gekomen.

Dat was niet makkelijk. Er was veel discussie tussen de leden van de ILA. Dat zie je onder andere bij de preambulaire paragrafen 9 en 11. Paragraaf 9 geeft aan tot hoeveel goeds immuniteit van beslaglegging kan leiden, mede in het licht van de daaraan voorafgaande preambulaire bepalingen die aangeven hoe belangrijk internationale kunstuitlenen voor culturele sociale of onderwijskundige doeleinden wel niet zijn. Tegelijkertijd stelt artikel 11 dat het verdrag verplaatsing van gestolen of illegaal geëxporteerde cultuurgoederen niet wenst te faciliteren. Dit vindt zijn uitwerking in artikel 5, dat stelt dat immuniteit niet van toepassing is daar waar andersluidende internationale verplichtingen zich daartegen zouden verzetten. Te denken valt aan het UNESCO-verdrag van 1970, het UNIDROIT-verdrag van 1995 of relevante EU-richtlijnen. Je kunt ook denken aan conflicterende regels van internationaal gewoonrecht. Critici stellen dat het conceptverdrag daarmee verworpen is tot een wassen neus. Daar zit misschien een kern van waarheid in. Aan de andere kant, moet je ‘Holocaust looted art’ dan maar immuniseren? Gelet op alle verklaringen die de afgelopen decennia zijn ondertekend kun je daar ook niet mee aankomen. Ook het ontwerpverdrag van de ILA probeert deze situatie voor te zijn. Daarom is de due diligence-bepaling van artikel 7 opgenomen. Dit moet zeker stellen dat aan due diligence wordt gedaan, door bijvoorbeeld herkomstonderzoek te verrichten ter voorkoming van de pijnlijke situatie dat je immuniteit beoogt, en dit niet krijgt omdat het kunstwerk ‘besmet’ is.

Feit is dat dit het allereerste ontwerpverdrag is dat zowel staatseigendom als particulier eigendom immuniseert. Het gaat hier ook niet alleen maar om cultuurvoorwerpen in musea, maar ook voor wetenschappelijke of onderwijskundige doeleinden. Uitgezonderd zijn slechts cultuurgoederen die te koop worden aangeboden, en cultuurgoederen in eigendom, bezit of onder de controle van de ontvangststaat of een onderdaan daarvan. Dus ook de vraag of een museum wel mag verdienen aan een tentoonstelling, of dat als een commercieel doel moet worden aangemerkt, wordt hiermee vermeden. Het doel van de uitleen is allesbeslissend. Dat is het uitgangspunt voor de immuniteit, maar ook voor de immuniteit van jurisdictie. Daarmee probeert de ILA een tweede Malevich-zaak te voorkomen. Circa 10 jaar geleden leende het Amsterdamse Stedelijk Museum 14 werken van Malevich uit aan twee musea in de Verenigde Staten. Een groep van 32 erfgenamen heeft de tentoonstelling als juridische angel gebruikt om vervolgens een eigendomsclaim in te stellen tegen de stad Amsterdam en het Stedelijk Museum. Enkele jaren later, en tonnen armer, kwam het tot een schikking.

Dit ontwerpverdrag geeft in dergelijke gevallen immuniteit van rechtsmacht. Het biedt echter gelegenheid aan staten om gebruik te maken van een opt-out-bepaling, ook omdat men vond dat het probleem van beslaglegging iets nijpender is dan al dan niet immuniteit van jurisdictie. Het verdrag legt slechts verplichtingen op aan en tussen staten, hoewel het op zowel staatseigendom als particulier eigendom

ziet. In de praktijk gaat het ook voornamelijk om eigendomsdisputen tussen particulieren, of tussen particulier en staat, wat wordt uitgevochten voor de civiele rechter.

Van Woudenberg geeft aan dat dit misschien komt doordat publiekrechtjuristen de overhand hadden in de besprekingen op dit terrein. De tekst van het ontwerpverdrag is niet in steen gebeiteld, het moet uitdrukkelijk als een beginpunt worden gezien, net als dat het geval is geweest bij het verdrag inzake cultureel erfgoed onderwater. Om die reden vraagt de ILA-resolutie waarmee het ontwerpverdrag akkoord is bevonden de SG van de ILA om het ontwerp onder de aandacht te brengen van de SG van de VN, UNESCO, de Hague Conference of Private International Law, EU, Raad van Europa en andere instanties zoals ICOM. Nu is het stadium bereikt waar de ILA het werk heeft afgerond, maar een andere organisatie het moet oppakken. In eerste instantie denk je aan UNESCO, maar het probleem is dat UNESCO niet dezelfde weg kan bewandelen als bv. bij het verdrag inzake cultureel erfgoed onderwater. Omdat enerzijds de Algemene Conferentie zich wil richten op betere naleving van bestaande verdragen in plaats van de ontwikkeling van nieuwe, en anderzijds omdat UNESCO een geldprobleem heeft: sinds UNESCO Palestina heeft erkend als staat ontvangt de organisatie 25% minder contributie dan oorspronkelijk begroot.

Toch is het verdrag volgens Van Woudenberg een stap dichterbij gekomen. Maar men heeft zich nog niet in drie rijen dik aangemeld. Dat zal waarschijnlijk liggen aan 'human' en 'financial resources'. Immers, nut en noodzaak is al herhaaldelijk verwoord.

4. Bijdrage Th.M. de Boer

Van der Horst introduceert Ted de Boer, emeritus hoogleraar UvA. Hij bespreekt de civielrechtelijke aspecten.

De Boer herinnert er allereerst aan dat hij in 2006 ook al eens een lezing voor de VKCR heeft gehouden over immuniteit van cultuurgoederen. Het ging toen echter over nationale immuniteitsregelingen, die in internationale gevallen niet altijd voldoende garanties bieden. Een internationale regeling zou volgens De Boer tegemoet moeten komen aan de volgende desiderata:

- immuniteit moet niet afhankelijk zijn van een vergunning af te geven door een overheidsorgaan in de staat waar het cultuurgoed tijdelijk zal verblijven;
- de regeling zou verder moeten gaan dan alleen immuniteit van beslag, en zou ook immuniteit van jurisdictie moeten omvatten: niet alleen '*immunity from seizure*' maar ook '*immunity from suit*';
- de regeling moet niet alleen bruikleengevers beschermen die onder de zeggenschap van de staat, provincie of gemeente vallen, maar ook particuliere gevers beschermen.

Het door de ILA ontworpen verdrag voldoet aan deze wensen: de immuniteitsverlening is niet gebonden aan een vergunning, het verdrag voorziet ook in immuniteit van jurisdictie, en het is ook van toepassing op de uitwisseling van cultuurgoederen die particulier eigendom zijn.

Niettemin heeft De Boer bezwaren tegen de voorgestelde tekst. Hij vindt dat het verdrag teveel hinkt op twee gedachten. In de eerste plaats hebben de verdragsregels gedeeltelijk een publiekrechtelijke inslag, terwijl de praktijk primair een privaatrechtelijke regeling verlangt. In de tweede plaats wil het ontwerp tegengestelde belangen met elkaar verzoenen: bevordering van culturele uitwisseling en teruggave van onrechtmatig verkregen cultuurgoederen. Dat is funest voor de effectiviteit van de regeling.

De problemen waarvoor het verdrag een oplossing wil geven, ontstaan als het tijdelijke verblijf van een cultuurgoed in een bepaald land wordt aangegrepen als grondslag voor een gerechtelijke procedure. In de meeste gevallen gaat het dan om het afdwingen van teruggave van een cultuurgoed aan de rechtmatige eigenaar. Die laat beslag leggen op het voorwerp om vervolgens een vordering tot revindicatie in te stellen. Het komt ook voor dat de eigendom van het cultuurgoed in het geheel niet wordt betwist, maar dat de beslaglegger een geldvordering heeft op de eigenaar en het cultuurgoed gebruikt als verhaalsobject. In beide situaties is sprake van een claim van een private partij tegen de eigenaar of houder van het cultuurgoed. Dit kan een privaatrechtelijke (rechts)persoon, maar ook publiekrechtelijke entiteit zijn. In het laatste geval is er niet zoveel behoefte aan een immuniteitsregeling, want in de meeste gevallen

kunnen staten en lagere overheden zich al op grond van het volkenrecht op immuniteit van jurisdictie en op immuniteit van executie en beslag beroepen. Een verdrag inzake de immuniteit van cultuurgoederen is dus met name van belang als het gaat om cultuurgoederen die eigendom zijn van een particulier of een privaatrechtelijke rechtspersoon en als daarop beslag wordt gelegd door een andere particulier of privaatrechtelijke rechtspersoon. In de praktijk speelt de immuniteitskwestie dan ook vrijwel uitsluitend in zaken die aan de burgerlijke rechter moeten worden voorgelegd.

Niettemin heeft het ontwerpverdrag een sterk publiekrechtelijke inslag. Dat blijkt al dadelijk uit de omschrijving van het begrip cultuurgoed in art. 1: immuniteit wordt alleen toegekend aan voorwerpen die *door een staat* als cultuurgoed zijn aangewezen. Dat betekent dat kunstvoorwerpen die zich in privéverzamelingen bevinden doorgaans buiten het beschermingsregime van het verdragsontwerp zullen vallen, en dat het voornamelijk de musea zullen zijn die van de immuniteitsregeling profiteren. Maar zij kunnen in beginsel al een beroep doen op immuniteit die op grond van het volkenrecht aan staten en lagere overheden toekomt. Privaatrechtelijke organisaties en particuliere eigenaren, daarentegen, kunnen zich niet op volkenrechtelijke immuniteitsregels beroepen, en gelet op de definitie van cultuurgoederen in art. 1 van het ILA-ontwerp is het zeer de vraag of zij aan het voorgestelde verdrag wel bescherming zullen kunnen ontfangen.

Nog duidelijker blijkt de publiekrechtelijke inslag van het ontwerp uit art. 6 en 7, die rechtstreeks tot de verdragsluitende staten zijn gericht en waaraan particulieren geen enkel recht kunnen ontfangen. Het gaat hier om zuiver volkenrechtelijke bepalingen die alleen van toepassing kunnen zijn als zowel de zendstaat als de ontvangende staat actief betrokken zijn bij een uitwisseling van cultuurgoederen. De eerste van die twee bepalingen is artikel 6, dat betrekking heeft op geschillen tussen twee staten. Dit is dus een zuiver volkenrechtelijke bepaling.

Dat geldt ook voor art. 7, dat de bij de uitwisseling betrokken staten de verplichting oplegt om ‘due diligence’ te betrachten bij het vaststellen van de herkomst van de uit te wisselen cultuurgoederen. Zowel de ‘sending’ als de ‘receiving State’ moet ervoor instaan dat de nodige zorgvuldigheid is betracht bij het vaststellen van de herkomst: ‘shall ensure that all due diligence is carried out’. Echter: omdat het verdrag de verlening van immuniteit niet afhankelijk stelt van een voorafgaande vergunning voor een voorgenomen bruikleen, hoeft de ontvangstaat niet te weten dat zich op zijn grondgebied tijdelijk een cultuurgoed bevindt waarop geen beslag mag worden gelegd. Derhalve rijst de vraag hoe die staat zou kunnen voldoen aan de eis van art. 7. De bepaling stelt trouwens geen enkele sanctie op een tekortkoming met betrekking tot *due diligence*.

Zowel uit artikel 7 als uit artikel 5, zo stelde De Boer, blijkt nog een andere vorm van tweeslachtigheid. De ontwerpers hebben geprobeerd een compromis te vinden tussen twee tegengestelde belangen: enerzijds bevordering van culturele uitwisseling (‘collectiemobiliteit’), anderzijds het tegengaan van illegale invoer, uitvoer en eigendomsoverdracht van cultuurgoederen. Bescherming van laatstgenoemd belang verlangt juist wél dat er in het land waar het litigieuze cultuurgoed zich tijdelijk bevindt beslag kan worden gelegd en dat er over de teruggave kan worden geprocedeerd. Dit is dan ook het uitgangspunt van het UNESCO-verdrag van 1970 en de Europese richtlijn betreffende de teruggave van onrechtmatig geëxporteerde cultuurgoederen. Het ontwerpverdrag van de ILA komt hieraan tegemoet met de preambulaire overweging (nr. 11) dat het niet de bedoeling is om cultuurgoederen te vrijwaren van beslag als deze een dubieuze herkomst hebben. In dezelfde overweging wordt daarom verwezen naar art. 7, dat verplicht tot *due diligence* bij het vaststellen van de herkomst, maar door het ontbreken van een sanctie heeft deze regel een nogal vrijblijvend karakter.

Van groter belang voor het tegengaan van ongecontroleerde of verboden uitvoer van cultuurgoederen is dan ook art. 5, een bepaling waarvan De Boer vreest dat zij de effectiviteit van het verdrag grotendeels teniet zal doen. Artikel 5 blokkeert namelijk zowel de immuniteit van beslag als de immuniteit van jurisdictie indien het land waar de cultuurgoederen zich tijdelijk bevinden, gebonden is aan ‘conflicting obligations under international or regional law’, zoals met name de verplichtingen voortvloeiend uit het UNESCO-verdrag van 1970, het UNIDROIT-verdrag van 1995 en de Europese richtlijn 93/7. Art. 5 zegt in feite dat het verdrag de werking van deze internationale en Europese regelingen ‘onverlet’ laat.

Ter illustratie: in Nederland zijn art. 1008-1012 Rv ingevoerd ter implementatie van de Europese richtlijn, respectievelijk het UNESCO-verdrag. Op grond van deze bepalingen zal er *beslag* gelegd kunnen worden op cultuurgoederen, ze kunnen in *bewaring* worden genomen, of ze kunnen onder *bewind* worden gesteld, allemaal maatregelen die verhinderen dat het cultuurgoed terugkeert naar de ‘sending State’, totdat is vastgesteld of het daar legaal terecht is gekomen. Genoemde bepalingen kennen echter geen rechtsmacht aan de Nederlandse rechter toe, zodat over die laatste vraag in beginsel alleen in Nederland kan worden geprocedeerd als de huidige bezitter hier te lande woonplaats heeft (art. 2 EEX-Verordening).

In de nieuwste versie van de EEX-verordening (toepasselijk met ingang van 10 januari 2015) is echter een geheel nieuwe bevoegdheidsregel opgenomen (art. 7 sub 4), die aan degene die eigenaar van een cultuurgoed stelt te zijn de mogelijkheid biedt een eigendomsactie tegen de huidige bezitter in te stellen in het land waar het cultuurgoed zich op dat moment bevindt. Anders dan vroeger kent de nieuwste versie van de verordening dus een *forum rei sitae* voor de teruggave van cultuurgoederen. De nieuwe bevoegdheidsregel verlangt niet dat er beslag gelegd wordt op het cultuurgoed. De enige eis die gesteld wordt, is dat de gedaagde in een (andere) lidstaat is gevestigd. Derhalve kan er een conflict ontstaan tussen de EEX-verordening (die bevoegdheid toekent aan het *forum rei sitae*) en het immuniteitsverdrag (dat nu juist de onbevoegdheid van het *forum rei sitae* meebrengt). Op grond van art. 5 het ILA-ontwerp zal de EEX-verordening dan voorrang krijgen.

De Boer vat te zijn bezwaren tegen het ontwerpverdrag van de ILA als volgt samen:

- De praktijk heeft meer behoefte aan een privaatrechtelijke regeling, terwijl het ontwerpverdrag meer publiekrechtelijk is geïntendeerd. Bepalingen over de wijze waarop staten conflicten moeten oplossen, of over de *due diligence* die staten moeten betrachten, horen in een privaatrechtelijke regeling niet thuis. Ook is de definitie van cultuurgoederen voor particuliere verzamelaars te beperkt, omdat zij alleen van het verdrag kunnen profiteren als het gaat om een object in hun verzameling dat door de staat als cultuurgoed is aangemerkt.
- Gelet op het voorgestelde art. 5, zal een beroep op immuniteit van beslag of op immuniteit van jurisdictie zal afstuiten op de eis dat de forumstaat meestal verplicht is mee te werken aan teruggave van cultuurgoederen die op onrechtmatige wijze naar het buitenland zijn overgebracht. Zowel de Europese richtlijnen als de verdragen van UNESCO en UNIDROIT zijn geheel gericht op de teruggave daarvan en bieden in dat kader verschillende mogelijkheden tot het treffen van de juridische maatregelen die het ILA-ontwerp nu juist wil uitsluiten. De nieuwe EEX-verordening versterkt deze discrepantie nog meer. Daarmee komt de hoofdregel van het ILA-verdrag (art. 4) op losse schroeven te staan.
- Hoewel het voorbehoud van art. 5 het misschien voor een aantal staten aantrekkelijker maakt om het verdrag te ratificeren – *zonder* art. 5 zou de bereidheid tot ratificatie wellicht aanzienlijk kleiner zijn – doet deze bepaling ernstig afbreuk aan de effectiviteit van het verdrag. In zijn huidige vorm mist het ontwerp de tanden die nodig zijn voor een effectieve bescherming van potentiële bruikleengevers tegen claims van would-be eigenaren of crediteuren.

5. Vragen aan de sprekers

Marcel de Zwaan: *Hoe worden met de door De Boer opgesomde desiderata de belangen van de eigenaar gediend tegenover die van degene die rechtsmaatregelen wil nemen? Wat gebeurt er nu eigenlijk als een advocaat beslag wil leggen op een goed dat wordt geëxposeerd? De rechter toetst marginaal, bij een kort geding wordt het beslag opgeheven.*

De Boer: deze regeling en de desiderata die ik in mijn voordracht noemde, zijn erop gericht de collectiemobiliteit te vergroten. Potentiële bruikleengevers moeten niet worden afgeschrikt door de kans dat er in het buitenland beslag gelegd wordt op ‘hun’ cultuurgoed, of dat het aldaar inzet zal worden van een gerechtelijke procedure. De wederpartij, daarentegen, heeft altijd de mogelijkheid om te procederen in het land waar de eigenaar gevestigd is. Ook zonder dat hij beslag op het goed legt, kan hij daar steeds

een eigendomsactie instellen beginnen tegen de bruikleengever. De voorgestelde immuniteitsregeling berooft hem dus niet van iedere procesmogelijkheid.

Van Woudenberg: Allereerst wil ik De Boer bedanken voor zijn bijdrage. De ILA heeft geen perfectie neergezet. Wij zijn gekomen met iets dat door de leden als beste resultaat werd gezien. Vooral artikel 5 heeft veel discussie opgeleverd; we hadden eerst een hele limitatieve opsomming van vrijstellingen. Dat is nu een algemeen artikel en verder onderbouwd met de preambulaire bepalingen. Je begint een verdrag niet van boven naar beneden. De preambulaire bepalingen zijn het laatste wat je doet. Ik hoop eigenlijk alleen maar dat het proces nu niet stopt, maar dat het door een internationale organisatie wordt opgepakt, en dat de argumenten van De Boer ter hand worden genomen en bepaalde bepalingen mogelijk worden aangepast.

Met betrekking tot de vraag: artikel 3a van de Gerechtsdeurwaarderswet is van belang. De rechter toetst marginaal. Vervolgens, als de deurwaarder beslag wenst te leggen op een cultuurgoed van een vreemde staat, dan moet er eerst een onderzoek plaatsvinden op grond van artikel 3a of het niet gaat om een goed bestemd voor de openbare dienst. Dat komt binnen bij het Ministerie van Justitie, en die moet contact opnemen met de Directie Internationaal Recht van het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Op basis daarvan geeft het ministerie van Buitenlandse Zaken een advies aan de minister van Veiligheid en Justitie, stellende dat het hier gaat om al dan niet goederen voor openbare dienst van de staat. Dat gebruikt Justitie voor de gerechtsdeurwaarder om al dan niet toestemming te geven om beslag te leggen op het goed. De verklaringen waar mevrouw Broers naar verwijst zijn een schepje bovenop de mogelijkheden die er momenteel al zijn. Die mogelijkheden zijn met betrekking tot staatsgoederen al vrij veel. Voor particulier eigendom zijn die een stuk minder. Die garantverklaring van Buitenlandse Zaken is vooral een inspanningsverplichting van het Ministerie van Buitenlandse Zaken om een stukje extra te doen. Dat is noodzakelijker voor particulier eigendom dan staats eigendom, bijvoorbeeld bij het eventueel tussenkomen bij de civiele rechter. Dat zijn taken die niet in eerste instantie verplicht zijn bij de wet, maar waar de overheid wel de mogelijkheid toe heeft.

Wouter Snijders: *Het hoofdprobleem is de verhouding tussen immuniteit van beslag en de materie van artikel 5. Dan staan er heel verschillende dingen tegenover elkaar: bevordering van culturele uitwisseling en de belangen waarvoor artikel 5 staat en waarvan je je heel goed kan voorstellen dat je die zwaarder laat wegen vanwege ethische overwegingen en betrokken publiek belangen, zoals gestolen goederen in de sfeer van het strafrecht en de hele emotionerende achtergrond van bijvoorbeeld Joods bezit dat verloren is gegaan in de Tweede Wereldoorlog. Hoe moet je nu precies deze afweging voorstellen? Artikel 5 ligt erg voor de hand, maar aan de andere kant wil je toch de uitwisseling bevorderen. Beslagleggen door crediteuren zou wel kunnen, want dat valt buiten artikel 5. De rest lijkt moeilijk onder artikel 5 uit te komen. Kunt u daar wat dieper op ingaan?*

De Boer: Het gaat hier natuurlijk om in wezen onoverbrugbare belangen. Het ene belang wordt beschermd door regelingen als het UNESCO-verdrag of de Europese richtlijn, het andere door het door de ILA voorgestelde immuniteitsverdrag en de nationale immuniteitsregelingen. Gelet op de 'ERTA doctrine', is het trouwens zeer de vraag of de EU de lidstaten zal toestaan een dergelijk verdrag te ratificeren. Als de EU zelf niet wil toetreden (als het verdrag sowieso aan regionale organisaties de mogelijkheid van toetreding biedt) of de lidstaten daarvoor geen toestemming geeft, dan zullen de VS waarschijnlijk ook niet willen meedoen. Dan is het voor het ILA-ontwerp waarschijnlijk afgelopen. Wat dan blijft is de bescherming van het nationaal cultuurbezit via het UNESCO-verdrag. Ook daar spelen emoties natuurlijk een rol, zoals bijvoorbeeld bij de vraag wat als nationaal cultuurbezit mag worden aangemerkt. Hoort een Inca-beeldje tot het cultuurbezit van Peru, Columbia, Chili of nog een ander Zuid-Amerikaans land, en waarom eigenlijk? Dat is een emotie van een heel andere orde dan die gevoeld wordt bij het verlies van Joods bezit in de Tweede Wereldoorlog. Hoe dan ook, ik ben bang dat het belang dat door het UNESCO-verdrag en soortgelijke regelingen wordt beschermd het gaat winnen van het belang van de collectiemobiliteit. En dat betekent dus niet veel goeds voor het ILA-verdrag.

Van Woudenberg: Ik ben het ten dele eens met De Boer. Ik denk dat de EU niet zozeer het probleem is, juist omdat artikel 5 niet de poten onder de stoel van de EU-richtlijnen wegzaagt. Ik ben het wel eens

met betrekking tot de VS: die gaan vooral uit van hun eigen wetgeving, en veel minder van het internationale recht als zodanig. In die zin merk je dat de VS een bepaalde afstandelijkheid hebben ten opzichte van het internationale recht. Ik deel de analyse van De Boer dat dit het grootste discussiepunt is, en dat is het ook geweest. Artikel 5 is dan ook een aardig staaltje poldermodel. Het is nu aan een internationale organisatie die dit opneemt en die hier wat mee kan. Ik denk dat men hier zeker wat mee zal kunnen. Als je dit vergelijkt met het UNESCO-verdrag cultureel erfgoed onderwater, dan lijkt de UNESCO-variant in het geheel niet meer op de ILA-concepttekst. Desalniettemin kon de concepttekst van 1996 als startpunt dienen. Dat verdrag kan dienen als voorbeeld van het proces dat ons nu hopelijk nog te wachten staat. Misschien heb je een onvolmaakte tekst, maar nu is er niets. Als we nu iets minder ver gaan dan dat we oorspronkelijk zouden willen, komen we uiteindelijk misschien uit op meer dan we van tevoren hadden gedacht.

Van der Horst concludeert dat De Boer pleit voor een verdrag met meer tanden. Van Woudenberg is geëindigd zoals hij is gestart: het is een startpunt voor verdere ontwikkeling. Ze bedankt de sprekers.

6. Sluiting

De vergadering wordt om 17:19 uur gesloten.